

Kent Sisyfus de berg? Op reis met Witho Worms

Taco Hidde Bakker

*Deprived of all perspective and horizon,
I found myself reduced to an intuition.¹*

Hemelsbreed meet de afstand slechts 838 kilometer, over de weg is het minstens anderhalf maal zo lang. Ik zit aan het middenpad en alleen als het vliegtuig stevig in een bocht hangt, vang ik af en toe een glimp op van het fjordenlandschap. In anderhalf uur glijdt het vliegtuig van Oslo naar Bodø. Ik ben op reis om me bij Witho Worms te vervoegen, die al bijna zes weken met zijn lichtblauwe Volkswagenbus de drie noordelijke provincies van Noorwegen bereist. De laadruimte van zijn bus is ingericht met een bed en ruim voorzien van benodigdheden om met zijn Lotus View Camera te fotograferen (op zwart-wit vlakfilm van 12 x 20 inch). Direct achter de schuifdeur staat de uitgeklapte camera, paraat voor actie indien een potentiële foto zich in Witho's hoofd prent. De komende twee weken rijden we vanuit Å, het zuidelijkst gelegen dorp op de Lofoten, eerst naar Andenes in het noorden, daarna zakken we geleidelijk langs de fjordenkust naar het zuiden, richting Trondheim.

Ik haal Taco op van de luchthaven in Bodø. Het is zondag 14 augustus en de zon schijnt fel. We nemen een pont naar de overkant en de eerste nacht slapen we in een kamertje boven het stokvismuseum. Sinds een paar dagen is het weer enorm verbeterd. In de voorgaande zes weken wist ik niet waar ik aan toe was. Laaghangende mist tussen de bergen, weinig te zien of te fotograferen, regen en wind. Ik werk tussen de buien door, maar in juli is het hier 24 uur licht. Ik leef met mijn impulsen en laat ze toe. Ik werk tijdens het nachtlucht en slaap soms overdag. Ik eet als ik honger heb en fotografeer wanneer het uitkomt. Continu graas ik het landschap af. Boven de poolcirkel is de wereld een platte schijf. Je draait mee op een horizontaal vlak. De Lofoten had ik al verkend en er een aantal plekken gemarkeerd die ik wil fotograferen. Het liefst een eenzame berg of de gekartelde ruggen van ketens van bergen. Het zal wel mijn gemoed zijn.

'We gaan van Å naar A', zegt Witho. Een heenreis naar Amsterdam. Het laatste kwart van zijn fotografische ontdekkingstocht door Noorwegen. *Rewilding myself*, luidt zijn motto voor deze reis. In een e-mail gedateerd 14 juli, twee weken diep Noorwegen in en al 3500 kilometer op de teller, licht Witho kort toe wat dat betekent: 'Het landschap opnieuw ervaren en in beeld brengen, dat is niet eenvoudig. Na jarenlang minimalistisch te hebben gewerkt, met de nadruk op het repetitieve karakter

¹ Marilynne Robinson, *Housekeeping*, Faber & Faber, Londen, 1981.

van de landschappen die ik bezocht, valt het me lastig dat los te laten. Iconische bergtoppen, verticale bossen en monumentale vergezichten, veel verder ben ik nog niet. Terug naar de klassieke Amerikaanse landschapsfotografie?’

Wil Witho zijn eigen landschap zijn? Samenvallen met het gebied waarin hij zich begeeft? De afbeelding van het landschap als een afbeelding van de ziel?

Ik leerde Witho kennen toen ik naar aanleiding van zijn meesterlijke serie over steenkoolbergen in Europa een artikel schreef.² De kracht van dat werk school in het strakke conceptuele kader en het enorme doorzettingsvermogen waarmee hij zich een techniek had eigen gemaakt die voor de meeste fotografen slechts een verre echo uit de 19de eeuw zal zijn. In de zomer van 2013 liet Witho de bergen achter zich en probeerde nieuwe gezichtsvelden binnen zijn fotografische horizon te ontdekken in de eindeloze productiebossen van Noord-Zweden en Finland. Van horizontaal naar verticaal, van vorm naar ritme. In de doka volgden nieuwe experimenten met het bewerkelijke kooldrukprocedé, met ditmaal een serie in alleen wit pigment en een in kleurpigmenten. Deze werken ademen een andere sfeer dan de donkerbruine tot diepzwarte steenkoolfoto's, maar zijn niet minder intens te noemen.

Ik zeul met mijn loodzware camera door het Noorse landschap en heb af en toe last van mijn zelfverkozen handicap. Jarenlang was het mijn anker in mijn woeste, chaotische wereld. Ik kan een landschap haarscherp fotograferen, al liggen de bergketens 10 kilometer verderop. Maar ik ben beducht voor elk zuchtje wind of de speling in de houten elementen van mijn camera. Mijn actieradius is gering. Ik moet dicht bij mijn bus blijven omdat ik mijn apparatuur niet over lange afstanden of zelfs over geringe hoogte kan vervoeren. Een camera, een tas met lenzen, een tas met cassettes voor negatieven en een zwaar statief: twee armen en twee benen kunnen dat niet in één keer verplaatsen. Ik kan overal bij maar kom er niet echt in. Ik fotografeer iets waar ik niet ben geweest. Rewilding myself was een soort reisdoel dat ik had geformuleerd, terug naar mijn natuur, mezelf 'ont-apparaten' of 'ont-appen'. Natuur in plaats van de cultuurlandschappen die ik tot nog toe fotografeerde. En toch lijk ik er geen deel van uit te maken. Ik zie het, maar ervaar het niet. Als fotograaf moet ik het letterlijk objectiveren. Ik neem afstand door een standpunt in te nemen, verschuil me achter de camera.

De kaart van Scandinavië op Witho's smartphone is bezaaid met gele sterretjes. Deze markeren reeds bezochte plekken waar hij gefotografeerd heeft óf plekken die hij onderweg hiernaartoe markant genoeg vond om ze op de hernieuwde heenreis nader te bestuderen. We bezoeken twee van die nog fotoloze sterren aan de westkust van de Lofoten. Berg- en zeegezichten in atmosferisch perspectief, die me aan Chinese prentkunst doen denken, presenteren zich aan de Volkswagenruiten als we met een omweg en route zijn naar Svolvær. Een eenzame op Witho wachtende berg ligt nog stevig voor anker aan de kust. Op een zijweg vinden we plek om in de berm te parkeren. Ik sjouw het

² Taco Hidde Bakker, 'Die bergen, dat zijn wij. De steenkooldrukken van Witho Worms', *Fotografisch geheugen* nr. 78 (2013), pp. 14-15.

zware filmstatief en de lenzentas terwijl Witho de Lotus boven zijn hoofd tilt en de zak met twee negatiefhouders en vier negatieven meeneemt. Eenmaal over een greppel deint de grond van de sponsachtige mossen. Het statief laat zich er nauwelijks door afschrikken. Gevaarlijker is de wind die de enorme camera kan laten bewegen. Er waait slechts een briesje als Witho onder het doek de berg rechtzet en scherpstelt op het matglas. Ik tuur de horizon in andere richting af en verbaas me over de ons omringende weidsheid, met in een grijsblauwe waas gehulde bergkammen die misschien wel 50 kilometer verderop liggen. Is deze subtiliteit van zich eindeloos ontvouwende bergketens, waarop de wolken telkens andere patronen projecteren, wel te fotograferen? Mijn oren gonzen nog volop van Amsterdams rumoer als ik vat probeer te krijgen op de bijna-stilte, die me zelfs lichtelijk angst aanjaagt. Witho neemt nog een digitale foto waarin tijdstip en exacte locatie automatisch worden opgeslagen. De foto wordt meteen opgenomen in de *cloud*, opdat de referenties niet verloren gaan. Als die berg zich straks maar scherp in het negatief aftekent, denk ik, en we rijden naar een nog verder afgelegen baai, waar strepen in het zand Witho's aandacht hadden getrokken.

In de beweging van vloed naar eb laat de zee grillige lijnenpatronen achter op het strand en tekenen zich ragfijne berglandschappen af in het zand. Het moet gefotografeerd. Een boer staat toe dat we zijn land oversteken, zodat we een kilometer afsnijden. De Lotus moet in de verst mogelijke stand voorover getuimeld aan het statief hangen en de balg vrijwel geheel uitgeschoven om de gekozen uitsnedes van de door de natuur getekende tijdelijke Chinese landschappen scherp te stellen. Het verrast me te zien hoe impulsief en gevarieerd Witho hier in Noorwegen te werk gaat wat beeldkeuzes betreft, maar in zijn camerahandelingen is hij zeer geroutineerd. Binnen een halfuur zijn er drie foto's gemaakt.

We reizen met gemiddeld 60 kilometer per uur en rijden vier tot vijf uur per dag. Als Witho op één dag meer dan vier foto's neemt, is hij zeer productief. Hoe verder zuidwaarts we geraken, hoe meer we betoverd worden door de magnifieke spiegellandschappen die zich veelvuldig aan ons voordoen. Als het wateroppervlak van fjorden en meertjes er nagenoeg rimpelloos bijligt, verdubbelen de bergkammen zich en wordt de horizon een middenstreep die twee vrijwel identieke landschappen scheidt, als een opengeslagen boek op zijn kant. Aan clichés valt moeilijk te ontsnappen, maar ze zijn te verleidelijk om niet enkele van deze fenomenale spiegelspelen in te kaderen. Hoe kiest Witho uit deze natuurlijke overdaad? Vertrouwend op intuïtie vooral. Soms komen we in samenspraak tot een uitsnede. 'In de natuurlijke variatie is *hetzelfde altijd anders en het andere hetzelfde*', schrijf ik bij monde van Witho op in m'n aantekenboekje.

Voorbij Trondheim wacht ons een belangrijke beslissing. De weersvoorspelling voor de westkust richting Bergen ziet er regenachtig uit. Als we de binnenlandroute kiezen, zigzaggend richting Oslo, houden we grote kans op twee extra dagen droog weer. Witho wil nog enkele foto's maken, dus kiezen we voor de oostelijke route. We rijden door dichtbeboste valleien met wild stromende rivieren, komen minder spiegelingen tegen, het land is dichter bevolkt, de huizen verkleuren van ossenrood, zinkgeel en pastelblauw naar zwart en aardebruin. Witho's focus verplaatst zich naar berg-ensembles

en toppen die stoeien met dramatische wolkenpartijen. Nabij Grimsdalen snijden we een stuk af en doorkruisen op zandwegen een natuurpark. We treffen nog een fotowaardige doorkijk in de richting van een zich ver uitstreckende vallei waar de wolken de lijnen van de bergen proberen te volgen. Witho maakt nog twee foto's. De frequentie is na Trondheim afgenomen tot één, hooguit twee foto's per dag.

Op enig moment moet je wel besluiten dat het genoeg is, dan markeer je een fotografische reis met het woord einde. Het zuidelijk gelegen natuurpark Jotunheimen bevat de hoogste pieken van Noorwegen en is niet toegankelijk voor een fotograaf met een apparaat zo groot als een rollator. Gelukkig voert een ruwe gravelweg ongeveer 25 kilometer het gebergte in. Na 2 kilometer staat er een slagboom met een betaalautomaat. Petrus is met pensioen. Ik stop mijn creditcard erin en de hemelpoort gaat open. Ik rijd de schokdempers stuk maar zie na 25 kilometer besneeuwde hellingen opdoemen. Ik maak twee opnamen van dit walhalla; nummers 119 en 120 na bijna 8 weken rijden en fotograferen. Ik zal er niet écht kunnen komen, maar heb er een glimp van mogen opvangen. Met een noodvaart rijd ik terug naar de camping. Ik jaag een vette BMW voor me de weg af en laat hem in een dikke stofwolk verdwijnen. Ik scoor wat lokale biertjes bij de campingwinkel, te laat eigenlijk 's avonds na achten, maar krijg ze toch mee. Klaar!

Een paar weken na onze aankomst in A. bezoek ik Witho voor het eerst in zijn studio, waar hij een klein fotolab heeft ingebouwd. Hier ontwikkelt hij zijn negatieven, stuk voor stuk, hooguit acht per dag. Hier materialiseert hij de potentie van zijn foto's in volgorde van opnames. Vrijwel elke stap in het proces houdt hij in eigen hand, van de ontwikkeling van een negatief tot en met de uiteindelijke afdruk. Bij de steenkoolbergen ging het om het complete negatief in contactdruk. Bij de negatieven uit Noorwegen is het hem nog allerminst duidelijk of deze zich daarvoor willen lenen. Nog voordat alle negatieven zijn ontwikkeld, experimenteert Witho al met uitsnedes, met het herfotograferen van (delen van) negatieven, met getekende en uit lijnen opgebouwde kaders om foto's heen. De voortzetting van de reis met andere middelen.

Een nieuwe reis door mijn materiaal. Niet meer in de tijd maar binnen de ruimte van mijn negatieven: 18 vierkante meter zwart-wit negatiefmateriaal staat tot mijn beschikking. Misschien maak ik geen deel uit van de natuur, aan mijn voeten ligt nu wel een landschap waarin ik kan reizen, dat ik kan uitvergroten en kneden totdat ik me er kan thuis voelen. Dit is mijn natuur, mijn jungle, waarin ik kan ordenen, verbanden leer zien en op ontdekkingstocht kan gaan. De wereld is me te groot, te chaotisch en complex. Een paar prikkels, korrels of pixels zijn genoeg om een kettingreactie te veroorzaken. Die reacties wil ik best bestuderen, maar dan in de veilige doka, het lab en de studio. En af en toe kom ik naar buiten, neem mijn telescoop en kijk op veilige afstand de wijde wereld in.

Half oktober, een zonovergoten zondag in Amsterdam, zo warm als half augustus rond de poolcirkel. Er moet een punt achter dit stuk. Twee weken mocht ik mee op reis, als *participant-observer*. Witho bood me een kijkje in de 'keuken' van de fotograaf. Voor het eerst sinds we vanaf 2013 regelmatig

converseren en sparren over fotografie, vooral in relatie tot het landschap en de plaatsbepaling van de fotograaf, maakte ik van nabij mee hoe Witho werkt in het veld. En op een moment dat hij, tijdens het *rewilden* van zichzelf, regelmatig in het duister tastte.

Nu geen veerboten, tunnels en slingerwegen meer tegen het decor van landschappen van nagenoeg onfotografeerbare luister, maar zoektochten in de binnenwereld van de studio, de schrijftafel, de ziel en de geest. Rimpelingen worden gladgestreken op het negatief en in deze geschreven reflectie. De twijfels lossen langzaam op in de mist van vergetelheid. Een goede foto, een goed kunstwerk, is misschien pas geslaagd als de kijker zich niet meer kan inbeelden hoe vaak de steen tevergeefs de berg op werd gerold.